

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA TOPOGRAFIA AȘEZĂRILOR DE TIP *VICI MILITARES* DIN DACIA SUD-CARPATICĂ ÎN SECOLELE II-III E.N.

Victor BUNOIU

Muzeul Regiunii Porților de Fier
Drobeta Turnu - Severin

Cunoscute în istoriografia modernă sub denumirea de *vici militares* (sau *Kastellvici* în literatura germană, *Military Vici*¹ în cea engleză), așezările vicane de pe lângă castrarele auxiliare sunt cu totul diferite de ceea ce întâlnim în mod obișnuit în limba latină sub denumirea de *vicus* - sat, cartier al unui oraș.

Vici militares sunt, în general, comunități umane formate din familiile soldaților, veterani, deveniți cetățeni romani, peregrini, meșteșugari, negustori, elemente fidele statului prin serviciul îndelungat în slujba sa. Aceste așezări s-au format în imediata apropiere a castrarelor romane auxiliare, fiind construite concomitent cu acestea, pe un teren viran, niciodată locuit anterior de populația indigenă. Planul lor este unul prestabilit, dar cu totul diferit de structura unuia urban.

Organizarea internă a așezărilor vicane a constituit, începând cu secolul XIX, o preocupare în istoriografia străină și a fost analizată în mai multe lucrări, pentru diferite provincii ale Imperiului Roman². Cercetările arheologice întreprinse în alte provincii ale Imperiului au adus importante precizări privind caracterul unor vici militari și mai ales asupra momentului când aceștia se înființează. Astfel, așezările vicane iau naștere în vecinătatea castrarelor de trupe auxiliare, de care depindeau, atât în ceea ce privește fondarea, existența, cât și sfârșitul lor. Această legătură a existat și în ceea ce privește modalitatea de amplasare a așezării, structura internă, structura etnică, numărul populației, suprafața, rolul economic și militar al acesteia, organizarea administrativă prin instituții specifice.

Amplasamentul așezării vicane se alegea după criterii și principii precise, în strânsă dependență, în primul rând de fortificație, de căile de acces dinspre și spre castru, față de punctele cardinale, de configurația terenului și poziția castrului față de graniță (în cazul celor amplasate în vecinătatea frontierei provinciei)³. În general, terenul atribuit pentru *vicus* era situat pe drumul ce ieșea prin *porta praetoria* a castrului, aceasta constituind unul din elementele de referință în stabilirea amplasamentului așezării vicane și reprezentând axa locală majoră în funcție de care se stabileau celelalte coordonate ale așezării⁴. De obicei, între *porta praetoria* și *porta principalis sinistra* se dezvolta întreaga așezare vicană. De-a lungul drumului spre *porta praetoria* se stabileau parcelele pe care erau ridicate clădirile⁵.

Pentru provincia Dacia, spre deosebire de restul Imperiului, datele în legătură cu așezările civile ale castrarelor de trupe auxiliare sunt puține, în special datorită cercetărilor

¹ Petrikovits 1973, pp. 86-135.

² Salway 1965, p. 38; Sommer 1984, p. 457; Flynt 2005, p. 5-19., Todd 1970, pp. 118-124, Tarpin 2002, pp. 249-260; Benea 1993, p. 289-292; Tamba 2004, pp. 249-274.

³ Salway 1958, pp. 227-244.

⁴ Benea 2003, p. 126.

⁵ *Ibidem*, pp. 125-126.

arheologice insuficiente și a interesului relativ scăzut pentru cercetarea lor. Pentru Dacia romană, prezența numeroaselor trupe auxiliare, pe perioada stăpânirii romane în acest spațiu a favorizat apariția așezărilor vicane în apropiere și a contribuit, treptat, la urbanizarea provinciei, unele din aceste așezări ajungând chiar la rangul de *colonia*. Au fost identificate arheologic, momentan, 48 de astfel de așezări vicane (Fig. 1). Pentru Dacia romană sud-carpatică (termen geografic), pe lângă fiecare din castrule de trupe auxiliare importante, au luat naștere așezări vicane care, deși nu toate reușesc să se ridice la calitatea de oraș, multe dintre ele ating însă nivelul unor întinse așezări înfloritoare. Din Dacia sud-carpatică, în afară de Romula și Drobeta, care au atins cele mai înalte trepte de urbanizare, se pot menționa, în acest sens, așezările vicane de la Acidava-Enoșești, Bumbești-Jiu, Slăveni, Răcari și chiar Stolniceni-Buridava. Pentru acest studiu au fost abordate, momentan, numai așezările civile din apropierea castrulelor auxiliare de la Drobeta, Romula și Bumbești-Jiu.

DROBETA (jud. Mehedinți). O cercetare sistematică a *vicus*-ului militar nu a existat, atenția specialiștilor fiind mereu atrasă de podul și castrul din apropiere. Așezarea civilă este în cea mai mare parte necunoscută, despre întinderea și dezvoltarea ei urbană având puține indicii. Primele informații concrete asupra întinderii le oferă L. F. Marsigli, acesta lăsând și o schiță din care reiese că orașul ia naștere și s-a dezvoltat în jurul fortificației și a capului de pod⁶. Marsigli a observat o întindere mare de teren, închisă ca o fortificație cu val și șanț de apărare. Totodată, a marcat și două din drumurile antice posibile, cel de nord și cel de est⁷. Către sfârșitul secolului XIX, Tocilescu și Polonic, folosindu-se de acest plan, au putut să urmărească valul de pământ și să-i ridice un plan. Cei doi au observat de asemenea că orașul antic era înconjurat cu un zid din piatră ce avea la bază o lățime de 1.10 m.

Ambele planuri, aproape identice (cel al lui Marsigli și cel al lui Tocilescu-Polonic), stabilesc limitele orașului antic între Ogașul Tăbăcarilor la est și Ogașul Fântânilor la vest⁸. Linia defensivă pornea la est de la Ogașul Tăbăcarilor spre nord, pe o lungime de 800 m, cotea apoi spre Str. Păltiniș, pe o lungime de 700 m. După ce forma un unghi ascuțit la intersecția Str. Independenței cu Str. Adrian, cobora, pe direcția sud-vest, pe o lungime de 1500 m până la Str. Matei Vasilescu. De aici, după o altă frângere, revenea pe malul Dunării, la est de Ogașul Fântânilor⁹. Deși aceste planuri au fost adoptate ca întindere limită a așezării civile de la Drobeta, încercările ulterioare de stabilire a limitelor topografice ale orașului antic s-au lovit de faptul că întreaga așezare este suprapusă de orașul modern. Singurele posibilități de identificare sunt prin amplasarea în plan a descoperirilor întâmplătoare, a sondajelor făcute pe locuri virane, dar mai ales a necropolelor orașului care sunt mai bine cunoscute¹⁰.

Se cunosc, astfel, trei necropole, dispuse de-a lungul drumurilor de acces în castru: necropola de sud-vest, dispusă de-a lungul drumului roman Drobeta-Dierna; necropola din sud-est de sec. II-III, dispusă în dreapta drumului ce se îndrepta spre Pelendava¹¹; necropola de nord-est. O posibilă necropolă nordică, de-a lungul drumului spre Sarmizegetusa nu este documentată momentan decât printr-un singur mormânt. Toate aceste necropole delimitează, în linii mari, întinderea orașului antic. În încercarea de a delimita așezarea

⁶ Stîngă 1994, p. 8.

⁷ Benea 1977, p. 133.

⁸ Stîngă 1994, p. 3.

⁹ Benea 1977, p. 134.

¹⁰ Davidescu 1980, pp. 93-100.

¹¹ Benea 1975, pp. 667-675.

civilă de la Drobeta, o inițiativă inedită a avut D. Benea, care a utilizat izvoarele mai puțin folosite, reprezentate de documentele de arhivă referitoare la descoperirile de monumente antice din interiorul planului avut în vedere. Amplasarea acestor descoperiri pe un plan al orașului a oferit surpriza atestării unor ruine antice în zona Pieții Ghica (posibil *forum* al orașului) și pe străzile din apropierea castrului, fapt confirmat și de sondajul arheologic din 1970¹².

Cartografierea descoperirilor arheologice întâmplătoare, coroborate cu alte date și izvoare au permis, în linii mari, conturarea zonei limită a așezării civile. Aceasta s-a făcut, în mare parte, prin amplasarea descoperirilor în funcție de poziția lor față de castru (est, nord, vest). În 1963, la capătul estic al Str. Traian, cu ocazia unui sondaj arheologic, a fost descoperit un zid de piatră și mortar, lat de 0,75 m, formulându-se posibilitatea ca acesta să aparțină zidului de incintă al așezării din faza inițială¹³. Descoperirea unui alt zid, similar, lat de 1.40 m, a fost descoperit în vest, la intersecția Str. Traian cu Independenței. Îndreptându-se spre sud, spre castru, acesta ar putea constitui incinta de vest a Drobetei civile¹⁴. Având în vedere planurile lăsate de Marsigli și Tocilescu-Polonic, coroborate cu alte descoperiri arheologice, considerăm că, în linii mari, așezarea civilă s-a dezvoltat, inițial, în partea de nord a castrului, de-a lungul căii de acces prin *porta decumana*, extinzându-se treptat în stânga și dreapta castrului, limita în partea de est putând-o constitui necropola de incinerare de sec. II-III, care pare să-i fi aparținut¹⁵ (Fig. 2).

În privința evoluției urbanistice a *vicus*-ului militar, păreri sunt împărțite. Pe de o parte, unii istorici consideră că așezarea civilă ce ia naștere în jurul castrului nu putea întruni atributele unui viitor *municipium*, mergând mai degrabă pe ipoteza existenței unei alte așezări, fie cea autohtonă (Drobeta dacică, localizată pe dealurile din apropiere), fie una nou înființată în apropierea castrului¹⁶. Alți istorici, ținând cont de condițiile generale deosebite, de prezența permanentă a unor trupe în castru, consideră că viitoarea comunitate urbană municipală ar fi putut să apară printr-o evoluție rapidă a acestui *vicus*¹⁷. Având în vedere amplasamentul geografic și strategic deosebit al Drobetei, atuurile economice ale acesteia (vama - *tabularium*), intensă activitate comercială de aici, precum și faptul că, încă de la început, așezarea este protejată cu o incintă cu val de pământ și șanț care ulterior este refăcută în piatră, considerăm că *vicus*-ul militar din apropierea castrului a fost nucleul viitorului *municipium* și ulterior *colonia splendidissima* Drobeta.

ROMULA (jud. Olt). Primele informații referitoare la ruinele Romulei au fost semnalate în 1699 de Marsigli care face și o succintă prezentare a acestor vestigii fiind impresionat de „mai multe forturi patrulatere construite în întregime din cărămizi”. Acestei descrieri, călătorul italian i-a adăugat și o schiță, unde sunt însemnate cele trei forturi pe care le-a observat: drumurile, râul Teslui și necropola tumulară de la sud de oraș. Din schița lăsată de Marsigli în 1699, complexul de fortificații de la Romula se compunea din două caste de formă pătrată situate la marginea de est a orașului, de o parte și de alta a râului Teslui, dintr-o fortificație centrală dreptunghiulară și dintr-o fortificație poligonală care înconjură spațiul locuit¹⁸. În ceea ce privește cele două caste de la marginea estică a orașului, unul se presupunea că a fost construit pe locul cel mai înalt, în punctul „Biserica

¹² Benea 1974, pp. 169-177.

¹³ Stîngă 1994, p. 4.

¹⁴ *Ibidem*, p. 5.

¹⁵ Benea 1977, pp. 133-136.

¹⁶ Stîngă 1998, p. 17.

¹⁷ Ardevan 1998, p. 35.

¹⁸ Tătulea 1994, pp. 40-44.

Veche”, în timp ce al doilea s-ar plasa, ipotetic, pe malul opus al râului, pe un platou la poalele căruia curge Tesluiul, punctul cel mai vulnerabil al apărării oraşului¹⁹. Nici unul dintre ele însă nu au fost identificate pe teren de cercetările arheologice recente. Cercetările întreprinse în 1968-1969 de M.Vlădescu în punctul „Biserica Veche” nu au confirmat existenţa unei fortificaţii aici²⁰.

În privinţa celui de-al doilea castru, pornind de la informaţiile lăsate de Marsigli şi fotografiile aeriene ale zonei, se consideră că acesta a existat în apropierea tronsonului sud-estic al zidului lui Filip Arabul. În campaniile din 1987-1988, a fost dezvelit în această zonă, un zid gros de 1,10 m, lucrat din cărămizi nelegate cu mortar şi precedat, în partea de est, de o bermă lată de 1,20-1,50 m, având în faţă un şanţ adânc de 2,20 m²¹. Acest zid este atribuit fortificaţiei menţionate de L. F. Marsigli pe malul drept al râului.

I. B. Cătănicu susţine însă că cel mai probabil acest zid aparţine incintei poligonale ridicată de Filip Arabul şi contestă existenţa celor două castre menţionate de Marsigli, considerându-le erori de interpretare²². Radu Ardevan, bazându-se pe forma pătrată şi pe lipsa actuală a urmelor detectabile, consideră cele două castre, timpurii şi cu incintă doar de pământ, putând fi datate din vremea cuceririi, imediat după 102 p. Chr²³.

În lipsa unor cercetări arheologice care să demonstreze cu certitudine existenţa unui castru în apropiere, înclin spre această ultimă opinie, considerând că, cel puţin într-o fază iniţială, prezenţa coloniştilor romani trebuie să fie legată de existenţa unor trupe auxiliare în zonă care staţionau într-un castru. Ulterior, odată cu accederea Romulei la rangul de *municipium*, cel mai probabil în timpul lui Hadrian²⁴, apărarea sa este posibil să fi revenit trupelor din castrele din apropiere, de la Slăveni şi Enoşesti. Astfel, s-ar putea explica şi lipsa unui castru în apropiere, dar şi prezenţa ştampilelor tegulare aparţinând lui *coh. I Flavia Commagenorum*, cantonată, pentru o perioadă, la Slăveni şi Enoşesti²⁵, de unde putea fi antrenată în lucrări de construcţii cu caracter public.

În ceea ce priveşte *numerus Surorum sagittariorum*, se ştie că, în anul 138, *Suri sagittari* din ordinul lui T. Flavius Constans, procuratorul *Daciei Inferior*, construiesc castrul de la Arutela (Bivolari)²⁶ şi Rădăcineşti²⁷, având, pentru scurt timp, garnizoana aici²⁸. Ulterior, sunt atestaţi la Romula prin ştampile tegulare²⁹ şi inscripţii³⁰, organizaţi într-un *numerus* format în urma reorganizării sub Antoninus Pius³¹. Inscripţia de la Sevilla³² (Hispania Baetica) face cunoscut pe *Sex. Iulius Possessor*, care a acumulat cu rangul de *praepositus*, comanda a două unităţi: *numerus Syrorum sagittariorum* şi *ala I Hispanorum* (cantonată la Slăveni)³³. Este foarte probabil ca cele două trupe să-şi fi avut garnizoana în apropierea Romulei, pentru ca *Sex. Iulius Possessor* să-şi exercite

¹⁹ Tudor 1978, p. 25.

²⁰ Vlădescu 1983, p. 85.

²¹ Cătănicu 1981, p. 65.

²² *Ibidem*, p. 64.

²³ Ardevan 1998, p. 31.

²⁴ *Ibidem*, p. 32.

²⁵ Cătănicu 1981, p. 120.

²⁶ IDR, II, 575; IDR, II, 576.

²⁷ IDR, II, 584; IDR, II, 585.

²⁸ Poenaru, Vlădescu 1969, p. 101.

²⁹ IDR, II, 383.

³⁰ IDR, II, 341; IDR, II, 350

³¹ Tătulea 1994, p. 77.

³² CIL, II, 1180.

³³ Petolescu 2002, p. 144.

comandamentul, poate cu ocazia unor evenimente militare importante³⁴. Întrucât *ala I Hispanorum* era cantonată la Slăveni³⁵, iar *coh. I Flavia Commagenorum* la Acidava³⁶, este posibil ca *numerus Syrorum sagittariorum* să se fi aflat, la această dată, în garnizoana Romulei, fiind cantonat într-un castru, care, momentan, nu poate fi precizat datorită cercetărilor arheologice insuficiente. Numeroase ștampile cu *N(umerus) S(urorum)* se cunosc la Romula, fiind scoase din „zidul lui Filip Arabul”³⁷.

În privința fortificației centrale, săpăturile arheologice au surprins mai multe faze de construcție care corespund dezvoltării urbanistice a Romulei: prima fază aparține incintei cu val de pământ și șanț, ridicată pentru adăpostirea nucleului incipient al coloniștilor romani. Fortificația, cercetată pe parcursul a mai multe campanii arheologice, avea formă dreptunghiulară și măsura 216 x 182 m³⁸. Această primă incintă civilă de apărare a fost prevăzută, mai târziu, cu un zid puternic de cărămidă. Al treilea element al complexului de fortificații de la Romula îl constituie zidul de apărare care înconjoară orașul. Atestat de inscripția descoperită la poarta de nord a centurii defensive, zidul a fost ridicat în timpul lui Filip Arabul, în 248 p.Chr., *manu militari*, cu prilejul ansamblului de măsuri de restaurare și fortificare, de după invaziile carpice din 245-247 e.n.³⁹.

Se poate astfel constata o primă etapă, care reprezintă perioada de început a *vicus*-ului, când coloniștii veniți aici s-au stabilit în perimetrul incintei civice dreptunghiulare. În scurt timp, limitele fortificației au fost depășite, șanțurile de apărare ale acesteia pierzându-și rolul defensiv⁴⁰. Către mijlocul secolului al II-lea p. Chr., așezarea, care fusese promovată la rangul de *municipium* și la situația privilegiată de capitală a Daciei Inferior, s-a extins pe întreaga terasă de la cotul Tesluiului, păstrând vechea incintă drept centru civic⁴¹. În delimitarea așezării civile, necropolele descoperite în partea de nord, sud, sud-vest și sud-est, dispuse de-a lungul drumurilor romane sunt de un real ajutor. Astfel, necropola plană din partea de nord a orașului se întinde în stânga drumului roman ce iese prin poarta de nord a fortificației. Mormintele de incinerare, înhumare, dar și cele în sarcofage de cărămidă, cercetate de M. Babeș, se întind cronologic pe toată perioada secolului II-III p.Chr. În partea de sud a orașului se găsea necropola tumulară⁴².

Cu excepția fortificației centrale, cercetată pe parcursul mai multor campanii arheologice sistematice, și a cartierului de olari din partea de nord, orașul roman este insuficient cercetat. Se cunoaște totuși, existența unei clădiri monumentale, presupusă a fi o *curie* a orașului⁴³, și clădirea *thermae*-lor, situată în interiorul fortificației centrale. Dimensiunile complexului termal, maniera de construcție, analiza stilistică a ornamentelor sculpturale indică încadrarea cronologică a acestei clădiri în perioada de înflorire a orașului, corespunzătoare epocii Severilor⁴⁴. Delimitarea așezării vicane este ușurată, în partea de nord, și de descoperirea, în sectorul *villa suburbanna*, a unui întreg cartier de olari, cu 22 de cuptoare de olărie și cărămidărie, dispus în apropierea zidului lui Filip Arabul, în dreapta și stânga drumului roman ce ieșea prin poarta de nord și se îndrepta spre

³⁴ Cătănicu 1981, p. 114.

³⁵ Petolescu 2002, p. 71.

³⁶ Grosu 2006, p. 65.

³⁷ IDR, II, 383.

³⁸ Tudor 1978, p. 176.

³⁹ CIL, III, 8031; IDR, II, 324.

⁴⁰ Tătulea 1994, pp. 40-41.

⁴¹ Tudor 1978, p. 185.

⁴² Tătulea 1994, pp. 122-127.

⁴³ Tudor 1978, pp. 37-39.

⁴⁴ Tătulea 1994, p. 46.

Acidava. Ca și în alte provincii ale Imperiului⁴⁵ și la Romula, cuptoarele și atelierele de cărămidărie sunt construite în afara zidurilor orașului datorită riscurilor pe care le presupunea intensă folosire a focului. Se poate constata că așezarea civilă cu nucleul în vechea fortificație de pământ se va extinde treptat pe întreaga terasă cuprinsă între pârâul Potopin, la est, și râul Teslui, la sud, pentru ca, într-o altă etapă, așa cum arată fortificația lui Filip Arabul, orașul antic să cuprindă și o suprafață în partea de sud a Tesluiului (Fig.3).

BUMBEȘTI (jud. Gorj). Datorită poziției strategice deosebite – (punct obligatoriu de trecere și ultim avanpost în fața capitalei Daciei din sudul Carpaților Meridionali), în secolele II-III p. Chr., a fost edificat, la Bumbești-Jiu, un adevărat complex de fortificații romane. Ele sunt cele mai importante și mai mari din nordul Olteniei, având sarcina de a supraveghea, apăra și respinge orice atac venit din sud și care ar fi putut amenința capitala Daciei prin Pasul Vâlcan. Aici era, totodată, și un important punct de intersectare a drumurilor care veneau dinspre Drobeta sau Răcari spre Ulpia Traiana Sarmizegetusa, sau care plecau de aici spre est, spre Buridava, făcând legătura cu drumul roman de pe Olt⁴⁶. Cel mai important dintre aceste fortificații este castrul din punctul „Gară”, situat la 800 m sud de cel de la „Vârtop” și 100 m vest de gara Bumbești⁴⁷. Castrul este în cea mai mare parte distrus de cursul râului Jiu.

La est, sud și nord de castru, în imediata apropiere, s-a dezvoltat un important *vicus* militar, cu o rețea stradală pietruită, *thermae*, mai multe ateliere meșteșugărești și numeroase locuințe, unele de mari dimensiuni. *Vicus*-ul, situat într-o zonă strategică importantă, a devenit un punct de întâlnire al negustorilor și un important centru meșteșugăresc care satisfacea atât nevoile interne, dar care aprovizionează și alte așezări din nordul Olteniei. Descoperirile arheologice indică dezvoltarea sa în două faze. Prima în perioada Traian-Marcus Aurelius, când aici și-a avut garnizoana *Cohors IV Cypria*, iar ce-a de-a doua în perioada Marcus Aurelius-Aurelian, când a fost adusă *Cohors I Aurelia Brittonum milliaria*, unitate auxiliară de 1000 de oameni, care înlocuiește *Cohors IV Cypria*, după cum reiese din inscripția de refacere a castrului în piatră din anul 201⁴⁸.

În această ultimă perioadă se poate observa și o extindere a *vicus*-ului militar. În ceea ce privește orientarea castrului, deși se optează pentru distribuția porții *praetoria* pe latura de est, este posibil ca o plasare a ei pe latura de sud să corespundă mai mult cu organizarea internă a *vicus*-ului militar, dar și cu amplasamentul *thermae*-lor. Astfel, se cunoaște că, de obicei, în suprafața cuprinsă între *porta praetoria* și *porta principalis sinistra* se dezvoltă întreaga așezare vicană⁴⁹. Totodată, în ceea ce privește amplasamentul *thermae*-lor, obiectiv militar într-o primă etapă, în provinciile vestice ale imperiului, baia se găsește în proporție de 45-46% lateral extensiei drumului ce ieșea din castru prin *porta praetoria*⁵⁰.

Alături de *thermae*, identificate în apropierea castrului, în partea de SV și atelierele meșteșugărești (fierărie), situate în partea de SE, cercetările arheologice din *vicus*-ul militar au dus și la descoperirea mai multor fundații de locuințe care au ieșit la iveală pe o suprafață de aproximativ 30 ha. Semnalate la sud, est, nord-est, și mai puțin la nord de castru, aceste clădiri aveau dimensiuni relativ mari, iar unele dintre ele aveau în apropiere

⁴⁵ Darvill, McWhirr 1984, p. 248.

⁴⁶ Marinou 2004, p. 92.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 81.

⁴⁸ IDR II, 174.

⁴⁹ Sommer 1984, pp. 500-586.

⁵⁰ Tamba 2004, p. 252.

și anexe gospodărești⁵¹. Cercetările arheologice au dus, de asemenea, la identificarea drumurilor de est și sud, precum și a unui drum din cadrul *vicus*-ului. Cunoscându-se faptul că atelierele de olari erau, de obicei, construite în afara așezării, datorită pericolului de incendiu, la Bumbești-Jiu „Gară” sunt importante descoperirea a 2 ateliere de olari în sudul castrului⁵² (200, respectiv 350 m de fortificație) și a unui cuptor de olar în partea de nord-est⁵³ (100 m NE de castru). Aceste ateliere și cuptoare de olar oferă indicii privind întinderea *vicus*-ului militar de pe lângă acest important centru militar (Fig. 4).

Castrul de la Bumbești-Jiu, punctul „Vârtop” este situat la 2 km SE de acesta și la 1 km E de malul stâng al Jiului. A fost amenajat pe un platou înalt de circa 9 m față de lunca Jiului, cu un șanț natural de apărare, adânc de 3-5 m pe laturile de E și S, format de albia pâraului Vârtop. Este un castru permanent (*castra stativa*), fiind construit după formarea provinciei Dacia și a fost folosit până în a doua jumătate a secolului al II-lea (demonstrat de monedele și întregul material arheologic descoperit în castru și *vicus*)⁵⁴.

Deși fortificația a suferit distrugerii importante de-a lungul timpului, din castru se mai păstrează câteva fragmente din laturile de vest, sud și est, iar cea de nord este aplatizată. Castrul are o formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, cu dimensiunile de 126 x 115 m. În ceea ce privește unitatea militară care a construit și a staționat în acest castru, se cunosc mai multe ștampile tegulare aparținând *legio III Flavia*⁵⁵ și *legio VII Claudia*⁵⁶, descoperite în sectorul *thermae*-lor atestând prezența unor vexillații din aceste legiuni care au luat parte la lucrările edilitare de aici. Castrul de la Bumbești-Jiu „Vârtop”, a fost utilizat până în a doua jumătate a secolului al II-lea, concomitent cu cel de la Bumbești-Jiu „Gară”. După încheierea războaielor marcomanice și reorganizarea provinciei, necesitatea prezenței, în această zonă a două caste, s-a încheiat⁵⁷.

În apropierea castrului, la est și sud de acesta, a fost descoperit *vicus*-ul militar care ocupă o suprafață de aproximativ 6 ha. De la poarta de est a castrului, pornea drumul roman care străbătea *vicus*-ul și făcea legătura cu *villa rustica* de la Săcelu, îndreptându-se spre Buridava și celelalte fortificații de pe Olt. Drumul era realizat din piatră de râu așezată pe un strat de nisip și pietriș iar lățimea acestuia era de 4,60 m, fiind prevăzut, la extremități, cu rigole din piatră și țigla⁵⁸.

La 80 m est de castru și 0,60 m sud de drumul roman, a fost descoperită, în urma cercetărilor arheologice sistematice, o clădire compusă din șase încăperi și care, pe baza inventarului arheologic (foiță de aur, zgură de fier, ciocan de fier, daltă de fier), se consideră a fi atelier meștelugăresc pentru prelucrarea metalelor (fier, aur)⁵⁹. Un alt edificiu important surprins în cadrul mai multor săpături arheologice sistematice din *vicus*-ul militar este clădirea *thermae*-lor. Situată la 60 m sud de valul castrului și 10 m vest de DN 66 Târgu-Jiu-Petroșani, clădirea are mai multe încăperi, iar dimensiunile edificiului sunt relativ mari (17 x 15 m)⁶⁰. Pe latura de vest a fortificației a fost descoperit drumul de acces în castru, lat de 3.60 m, care mergea paralel cu valul de pământ, până în apropierea porții

⁵¹ Marinouiu 2004, pp. 92-114.

⁵² *Ibidem*, pp. 96-99.

⁵³ Marinouiu, Hortopan 2006, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=3614>.

⁵⁴ Marinouiu 2004, p. 53.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁶ Marinouiu, Hortopan 2005, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=3339>.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 60.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 61.

⁵⁹ Marinouiu 2004, p. 64.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 65-70.

de acces, unde își schimbă direcția, intrând perpendicular pe aceasta⁶¹. Cercetările arheologice efectuate în 1995 la 1 km SV de castru au dus la identificarea unui mormânt, această descoperire putând indica localizarea necropolei romane, necunoscute până în prezent⁶². Se poate contura astfel întinderea și dimensiunile *vicus*-ului militar (Fig. 5), cercetările viitoare putând însă să aducă noi contribuții privind organizarea internă a acestuia.

Deși stadiul cercetărilor privind așezările vicane din Dacia este încă destul de redus în comparație cu alte provincii ale Imperiului, totuși ele au contribuit la conturarea în linii mari a întinderii acestora, viitoarele săpături sistematice fiind esențiale pentru completarea informațiilor. Acest lucru este evident în cazul Drobetei, unde, situația generată de amplasarea orașului modern peste cel antic și imposibilitatea efectuării unor cercetări arheologice sistematice nu permit decât întâmplător (săpături de salvare) obținerea unor informații noi, revelatoare în direcția cunoașterii *vicus*-ului militar de aici. La Romula, având în vedere că majoritatea săpăturilor sistematice s-au făcut în partea de nord a orașului, cu precădere în zona cartierului de olari din sectorul *villa suburbana*, noi cercetări arheologice în interiorul incintei fortificate sunt esențiale pentru elucidarea unor aspecte ale evoluției orașului. Dacă se ține cont că existau două posibilități de întemeiere a unui oraș (*deductio* sau ridicarea la rangul de *municipium*, *colonia* a unei așezări dezvoltată din punct de vedere economic și demografic), se constată că *vici militares* dețin locul central între așezările care se puteau ridica la o asemenea calitate, rolul lor fiind foarte important în politica de urbanizare și romanizare a provinciei.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1. Așezările de tip *vici militares* din Dacia romană.

Fig. 2. Castrul roman de la Drobeta și întinderea *vicus*-ului militar.

Fig. 3. Harta Romula (după D. Tudor 1965)

Fig. 4. Castrul Bumbești-Jiu „Gară” și întinderea *vicus*-ului militar (după Marinouiu 2004)

Fig. 5. Castrul Bumbești-Jiu „Vârtop” și întinderea *vicus*-ului militar (după Marinouiu 2004)

Bibliografie

Ardevan 1998	=	Ardevan Radu, <i>Viața municipală în Dacia romană</i> , Timișoara, 1998.
Benea 1974	=	Benea Doina, <i>Oglinzi romane din plumb descoperite la Drobeta în „Drobeta”</i> , 1974, pp. 169-177.
Benea, Tătulea 1975	=	Benea Doina, Tătulea C. M., <i>Morminte de incinerare descoperite la Drobeta</i> , în „Apulum”, XIII, 1975, pp. 667-675.
Benea 1977	=	Benea Doina, <i>Câteva considerații cu privire la topografia Drobetei în secolele II-III e.n.</i> în „ActaMN”, 1977, pp.133-145.
Benea 2003	=	Benea Doina, <i>Organizarea internă a așezărilor vicane ale castrurilor de trupe auxiliare (II). Edificiile de cult în „Istoria așezărilor de tip vici militares din Dacia romană”</i> , Timișoara, 2009.
Bondoc, Gudea 2009	=	Bondoc Dorel, Gudea Nicolae, <i>Castrul roman de la Răcari, încercare de monografie</i> , Cluj-Napoca, 2009.
Cătăniciu 1997	=	Cătăniciu Ioana B., <i>Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului roman sec: I-III P. Chr.</i> , Alexandria, 1997.
Davidescu 1980	=	Davidescu Mișu, <i>Drobeta în secolele I-VII e.n.</i> , Craiova, 1980.

⁶¹ Marinouiu, Hortopan, Calotoiu 2004, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detaliu.asp?k=3085>.

⁶² Marinouiu, Calotoiu 1995, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detaliu.asp?k=249>.

- Darvill, McWhirr 1984 = Darvill Tim, McWhirr, *Brick and Tile production in Roman Britain: Models of economic organisation*. în „World of Archaeology”, vol. 15, no. 3, Ceramics (feb., 1984), pp. 239-261.
- Flynt 2005 = Flynt Rogers Shannon, *The military vici of Noricum*, Missouri-Columbia, 2005.
- Grosu 2006 = Grosu Aurelia, *Noi contribuții privind activitatea economică în vicii militari. Vicus-ul de la Acidava*. în „Drobeta”, XVI, Drobeta Turnu-Severin, p. 65-70.
- Marinoiu, Calotoiu 1995 = Marinoiu V, Hortopan D., Calotoiu Gh., *Raport de cercetare arheologică Bumbești-Jiu Vârtope 1995*, în „CCA”.
<http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=249>, (18.12.2009).
- Marinoiu 2004 = Marinoiu V., *Romanitatea în nordul Olteniei*, Tg-Jiu, 2004.
- Marinoiu, Hortopan 2004 = Marinoiu V, Hortopan D., Calotoiu Gh., *Raport de cercetare arheologică Bumbești-Jiu Vârtope 2004*, în „CCA”.
<http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, (18.12.2009).
- Marinoiu, Hortopan 2005 = Marinoiu V, Hortopan D., *Raport de cercetare arheologică Bumbești-Jiu Vârtope 2005*, în „CCA”.
<http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>, (18.12.2009).
- Marinoiu, Hortopan 2006 = Marinoiu V, Hortopan D., *Raport de cercetare arheologică Bumbești-Jiu Gară 2006*, în CCA.
<http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=3614> (18.12.2009).
- Petolescu 1995 = Petolescu C.C., *Unitățile auxiliare din Dacia romană* (II). în: „SCIVA”, 46, 1995, 3-4, pp. 237-275.
- Petolescu 2002 = Petolescu C.C, *Auxilia Daciae*, București, 2002.
- Petrikovits 1973 = Petrikovits v. H., *Kleinstadte und nicht städtische Siedlungen im Nordwesten des römischen Reiches*, în H. Jankuhn u.a, *Das Dorf der Eisenzeit. und des frühen Mittelalters*, „Berichte des Kolloquium in Reinhausen”, 1973-1974 (1977), pp. 86-135.
- Poenaru, Vlădescu 1969 = Poenaru Bordea Gh., Vlădescu Cristian, *Date noi în legătură cu castrul Arutela*. în „SCIV”, 1, tomul 20, 1969.
- Popilian 1976 = Popilian Gh., *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976.
- Salway 1958 = Salway P., *Civilians in the roman frontier region*, în „The publications of the society of antiquaries of Newcastle-upon-Tyne”, 36, 1958, pp. 227-244
- Salway 1965 = Salway P., *The frontier of Roman Britain*, Cambridge, 1965.
- Sommer 1984 = Sommer C. S., *The military vici in Roman Britain. Aspects of their Location and Layont Administration, Function and End*, „BAR”, British Series, 129, Oxford, 1984.
- Stîngă 1994 = Stîngă Ion, *Despre evoluția Drobetai civile*, în „Drobeta, Buletin științific”, I, Drobeta Tr. Severin, 1994, pp. 3-8.
- Stîngă 1998 = Stîngă Ion, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Ch.*, București, 1998.
- Tamba 2004 = Tamba Dan, *Tipuri de așezări civile de castre pentru trupele auxiliare în provinciile dacice*, în „Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea dedicată”, Bibliotheca Musei Porolissensis, IV, pp. 249-274.
- Tarpin 2002 = Tarpin Michel, *Vici et pagi dans l'Occident romain*, Rome, 2002.
- Todd 1970 = Todd Malcolm, *The small towns of roman Britain*. în: „Britannia”, vol. 1, 1970, pp. 114-130.
- Tătulea 1994 = Tătulea Corneliu Mărgărit, *Romula-Malva*, București, 1994.
- Tudor 1978 = Tudor D., *Oltenia romană*, ed. IV, București, 1978.
- Vlădescu 1983 = Vlădescu M. Cr., *Armata romană în Dacia Inferior*, București, 1983.

**CONSIDERATIONS ON THE TOPOGRAPHY OF SETTLEMENTS OF TYPE *VICI-MILITARES*
IN DACIA SOUTH CARPATHIANS IN THE IIND – IIIITH AD**
(Abstract)

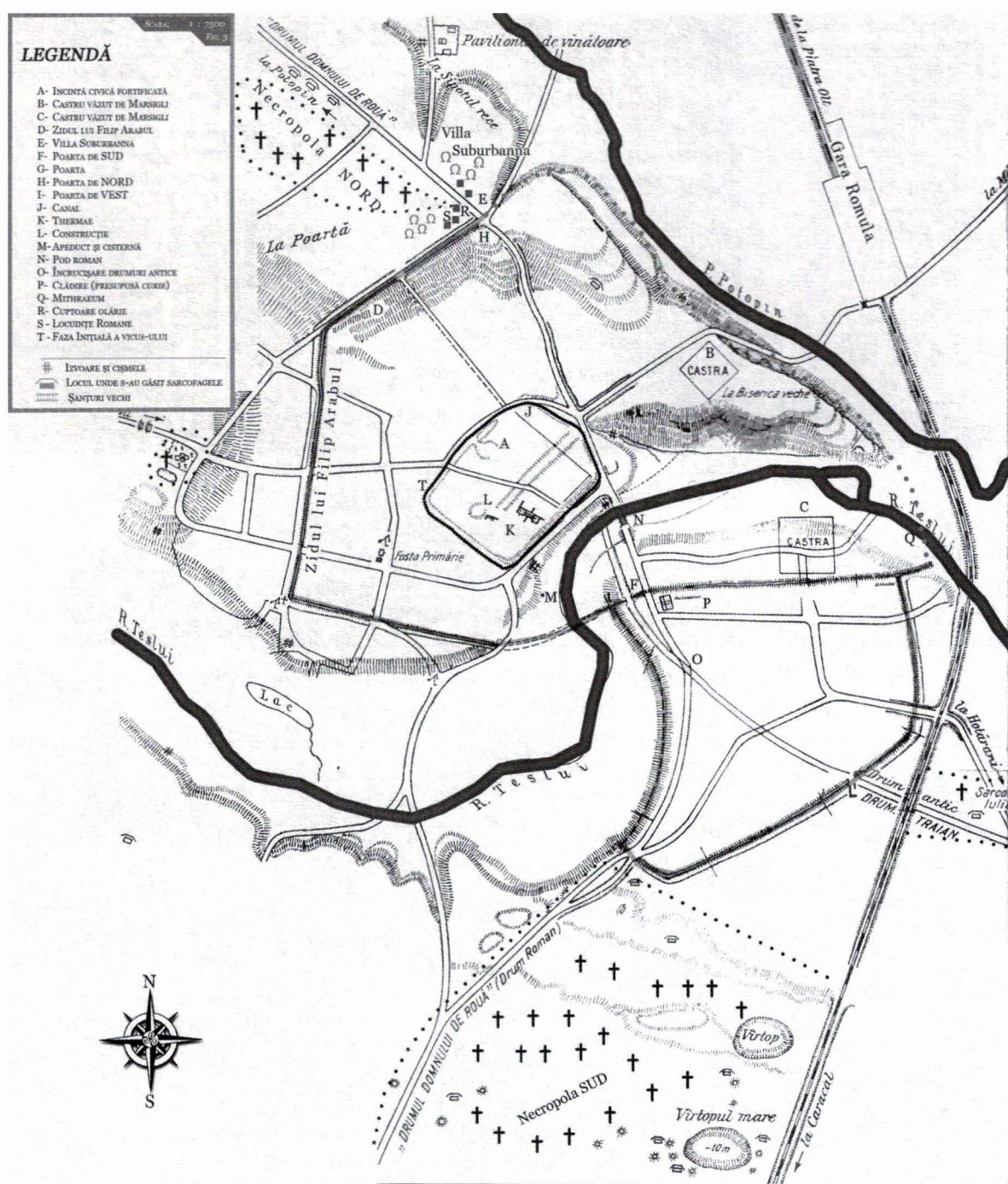
The term military vicus defines, in the modern historiography, the civilian settlement that sprang up nearby a Roman camp. If for the international scientific community, the military vici have been subject of constant preoccupation since the 19th century (Th. Mommsen, O. Bohn, H.v. Petrikovits, Fr. Vittinghoff, A. Mocsy, C. S. Sommer), in our country, the studies on this theme limit to the province in its entirety and in the case of the South-Carpathian Dacia, they are extremely few. The relevance of the rural settlements called *vici militares* does not consist in their number but in the consequences that had appeared in the social, economic and cultural life following to the creation of these settlements which makes it possible a definition of the military vici as a local community sharing the Roman civilisation.

Fig. 1. Așezările de tip vici militarea din Dacia Romană

-

Fig. 2. Castrul roman de la Drobeta și întinderea vicus-ului militar

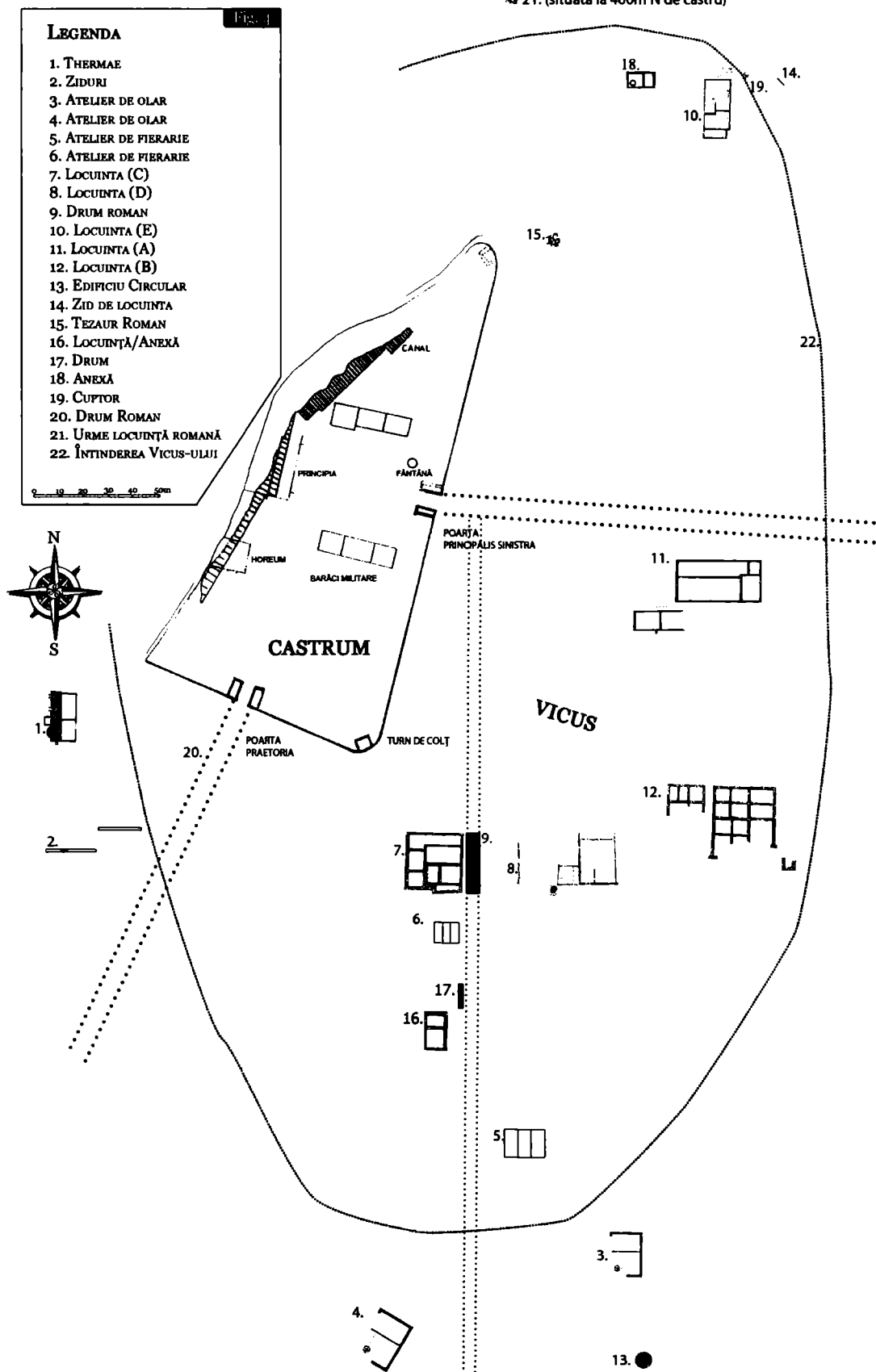

Fig. 4. Castrul Bumbești-Jiu „Găra” și întinderea vicus-ului militar (după Marinou 2004)

**CASTRUL ROMAN ȘI
VICUS-UL MILITAR DE LA
BUMBEȘTI JIU PUNCTUL 'VÂRTOP'
JUDEȚUL GORJ**

1. DRUM ROMAN
2. ATELIER MEȘTEȘUGĂRESC
3. THERMAE
4. FUNDAȚII DE LOCUINȚE ROMANE
5. MORMÂNT
6. DRUM ROMAN

SCARA 1:50

5.

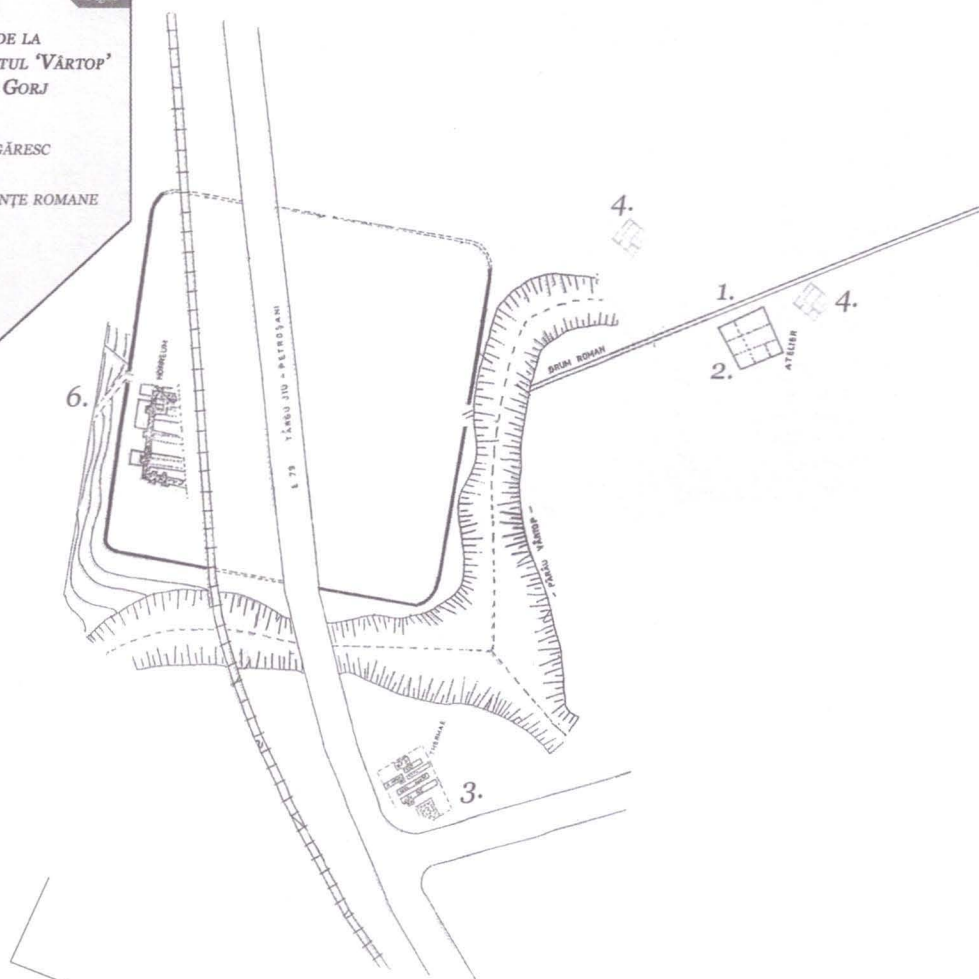

Fig. 5. Castrul Bumbști-Jiu „Vârtop” și întinderea vicus-ului militar (după Marinoiu 2004)